

מוצא שפתיך תשמור ועשית

פי תדר נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו פי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך והיה בך חטא: וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא: מוצא שפתיך תשמור ועשית פאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אָשֶׁר דְּבַרְתָּ בְּפִיךָ: (דברים כג כב-כד).¹
בְּנִלְכֶם עָרִים לְטַפְכֶם וְנִדְרֹת לְצִנְאֲכֶם וְהִיצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ: (במדבר לב כד).²

מסכת מנחות דף ב עמוד א

משנה: כל המנחות שנקמצו שלא לשמן - כשירות, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה ...³
גמרא: ... קא משמע לן: לבעלים הוא דלא עלו לשום חובה, הא מנחה גופה כשרה ואסור לשנויי;⁴ כדרבא, דאמר רבא: עולה ששחטה שלא לשמה - אסור לזרוק דמה שלא לשמה. איבעית אימא: סברא, ואיבעית אימא: קרא.⁵
איבעית אימא סברא, משום דמשני בה, כל הני לישני בה וניזיל!⁶ ואיבעית אימא קרא: "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת ליי' אלהיך נדבה". נדבה? נדר הוא!⁷ קרי ליה נדר וקרי ליה נדבה?! אלא, אם כמה שנדרת עשית, יהא נדר. ואם לאו, יהא נדבה.⁸

מסכת שבועות דף כו עמוד ב

אמר שמואל: גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו, שנאמר: "לבטא בשפתים".⁹ ... מיתבי: מוצא שפתיך תשמור ועשית - אין לי אלא שהוציא בשפתיו, גמר בלבו מנין? תלמוד לומר: "כל נדיב לבי".¹⁰ שאני התם, דכתיב: "כל נדיב לבי".¹¹

¹ בין שני הפסוקים המדברים על חובת קיום הנדר, מופיע 'פסוק ביניים' שאולי מוטב לא לנדר כלל. ראה דברינו [איש כי ינדר נדר לה'](#) בפרשת מטות; בפרט שיטת ר' מאיר שם שמוטב לא לנדר כלל, מול שיטת ר' יהודה שעדיין הנודר ומקיים את נדרו היא המעלה המשובחת והמלצת: "אדם מביא כבשתו לעזרה ומקדישה, וסומך עליה ושוחטה" (נדרים י ע"א). כך או כך, מוצא שפתיך תשמור הוא בהקשר עם קיום נדר, הוא חלק ממסכת נדרים (ושבועות). ואם כך, אזי הפסוקים בפרשתנו חוזרים על דברי התורה בספר במדבר פרק ג: פסוק ג: "איש כִּי יִדַּר נֶדֶר לַה' אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַע לְאִסֵּר אֶסֶר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל־הֵיטָא מִפִּי יַעֲשֶׂה". מוצא שפתיך תשמור - ככל היוצא מפי יעשה, כמעט אותן מילים.

² ספר דברים חוזר כידוע על מצוות ואירועים שזכרו כבר בחומשים שמות-ויקרא-במדבר (ראה דברינו [ספר דברים - משנה תורה](#) בפרשת דברים) והנה מצאנו ביטוי דומה למוצא שפתיך תשמור ועשית, בפרשת מטות, שלא בקשר לנדר, כאשר משה מסכים (בדיעבד) לרצונם של בני גד ובני ראובן להנתחל בעבר הירדן המזרחי, אך מתנה זאת בסיועם לכיבוש עבר הירדן המערבי, וחותרם את דבריו באזהרה: "והיוצא מפיכם תעשו". וכאן יש לשאול: אם מדובר בתנאי - אם לא יקיימו את הבטחתם, לא יקבלו נחלתם בעבר הירדן המזרחי - למה נחוצה תוספת אזהרה זו? לא יקיימו, לא יקבלו. לכאורה אין כאן נדר רק תנאי ברור.

³ פירוש קהתי: "הביא אדם מנחת מרחשת וקמצה הכהן לשם מנחת מחבת ... אינם נפטרים בהם מחיובם וצריכים להביא מנחה אחרת לתשלום חובתם".

⁴ צריך להמשיך בעשיית הקרבן כהלכה, גם אם אירעה בו תקלה "שלא לשמה", אלא שהבעלים לא יצאו ידי חובתם כפי שאמרה המשנה ובדומה להלכה המובאת מיד בהמשך בשם רבא.

⁵ מה הסיבה לדיון מיוחד זה שממשיכים בקרבן גם אם אירע בו פסול? אם תרצה (איבעית אימא) ההסבר הוא מסברא, ואם תרצה, יש גם הסבר מפסוק. (אגב, ספרנו עשרות מקרים של שימוש בנימוק "סברא" להלכה בתלמוד הבבלי ואף לא אחד בירושלמי).

⁶ משום שעשינו שינוי אחד בקרבן, נמשיך ונעשה שינויים נוספים?

⁷ הרי כתוב בפסוק: "כאשר נדרת!" ראה הערה 1. השאלה היא לכאורה על פשט הפסוק וללא קשר לדיון כאן, אבל היא חלק מההסבר של ההוכחה מהפסוק (קרא) מדוע יש להמשיך בעשיית הקרבן.

⁸ ראה מקבילה בגמרא זבחים דפים ב, ד-ה. פשיטא לחז"ל שהפסוק שלנו מדבר בנדרים למקדש ו"מוצא שפתיך" הוא חובה לקיים את הנדר. החידוש בפסוק שלנו, בהשוואה עם פסוקים אחרים שמדברים על החובה לקיים נדר (בפרשת מטות ועוד להלן), הוא שגם אם במהלך קיום הנדר נעשתה פעולה שלא לשמה, יש להמשיך בהקרבן בגדר נדבה משום "מוצא שפתיך תשמור". ראה את דרשת הגמרא על הפסוק בשלמותו ואת הגישור בין נדר ונדבה, בין תחילת הפסוק: "מוצא שפתיך תשמור" ובין סופו: "אשר דברת בפיו". בפשט הפסוק, מדובר בעניין אחד, בקרבן שאדם נדר למקדש, ויש לקרוא את הפסוק ברצף (אולי בלי אתנחתא). אבל חז"ל חוצים אותו לשניים: "מוצא שפתיך" הוא הנדר המקורי להביא קרבן לשם שמים. את זה יש לשמור ולקיים. אבל גם אם קרה משהו בדרך, "משני בה" בלשון הגמרא, יש להמשיך בהקרבן בגדר נדבה ולהשתדל מכאן ואילך בהקרבן כראוי. אבל זה כבר נלמד מהסיפא של הפסוק: "כִּאֲשֶׁר נִדְרַתְּ לַה' אֱלֹהֶיךָ נִדְבָה אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ בְּפִיךָ". ראה חלוקת הפסוק עפ"י טעמי המקרא.

⁹ ויקרא ה ד: "או נפש כי תשבֵע לְבָטָא בְּשַׁפְתֶּיךָ לְהָרַע או לְהִיטִיב לְכָל אֲשֶׁר יִבְטָא הָאָדָם בְּשַׁבְעָה וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוֹאֲדַע וְאָשֶׁם לְאַחַת מֵאֲלֵהָ". הרי לנו עוד פסוק על ביטוי או מוצא שפתיים, אבל בשבועה. ואנחנו מחפשים 'מוצא שפתיים' גם בענייני דיומא.

¹⁰ שמות לה כב, פרשת ויקהל בתרומת המשכן: "וַיִּבְאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנְּשִׁים לָל נְדִיב לֵב הֵבִיאוּ חַח וְגַזְם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כְּלָקְלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַה' ". אנחנו נגדירים ממוצא השפתיים לנדבת הלב, אך שים לב שפה מדובר בביצוע ו'נדיב לב' הוא בפשטות תכונה של המביא. המעשה מוכיח על נדיבות הלב, אולי בלי שהיה מוצא שפתיים כלל! דבר שעליו כנראה יסכימו כולם (גם ר' מאיר וגם ר' יהודה, ראה הערה 1).

¹¹ לפי גמרא זו, המנסה לקיים את שיטת שמואל שאדם חייב להוציא בביטוי שפתיים את מה שגמר בלבו, הפסוק בפרשתנו מדבר על המקרה המיוחד של קדשים (קרבנות) ותרומה למקדש, בהם מספיקה הגמירה בלב. (למרות שפעמיים מופיע 'דיבור' בפסוק, בראשו ובסופו). אבל בשבועה סתם, חייב האדם להוציא בשפתיו את מה שגמר בלבו. ומה עם מוציא בשפתיים ואין אנו יודעים מה בלבו?

מסכת תרומות פרק ג משנה ח

המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר, מעשר ואמר תרומה, עולה ואמר שלמים, שלמים ואמר עולה, שאיני נכנס לבית זה ואמר לזה, שאיני נהנה לזה ואמר לזה, לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שוין.¹²

אבן עזרא דברים פרשת כי תצא פרק כג פסוק כד

מוצא שפתיך - בכל דבר שיש בו זכר לשם. נדבה - כי כל נדר נדבה, ואין כל נדבה - נדר, וזה הדבר ברור. אשר דברת בפיו - אחר שיצא הדבור לא תוכל להשיבו.¹³

מסכת ראש השנה דף ו עמוד א

תנו רבנן: מוצא שפתיך - זו מצות עשה.¹⁴ תשמור - זו מצות לא תעשה.¹⁵ ועשית - אזהרה לבית דין שְׁפִיעֵשׁוּךָ.¹⁶ כאשר נדרת - זה נדר. לה' אלהיך - אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים. נדבה - כמשמעו. אשר דברת - אלו קדשי בדק הבית. בפיו - זו צדקה. ...¹⁷ אמר רבא: וצדקה מיחייב עלה לאלתר. מאי טעמא - דהא קיימי עניי. פשיטא! - מהו דתימא: כיון דבעניינא דקרבתא כתיבא - עד דעברי עלה שלושה רגלים כקרבתא, קא משמע לן: התם הוא דתלינהו רחמנא ברגלים, אבל הכא - לא, דהא שכיחי עניי.¹⁸

תוספות מסכת ראש השנה דף ו עמוד א

מוצא שפתיך זו מצות עשה - דכתיב: "והיוצא מפיכם תעשו" (במדבר לב כד).¹⁹

רש"י במדבר לב כד

¹² ראה פירוש ר' עובדיה מברטנורא על משנה זו: "עד שיהיו פיו ולבו שוין - דכתיב (שם כג) מוצא שפתיך תשמור וכתוב (שמות לד) כל נדיב לב, הא כיצד? בעינן גומר בלבו ומוציא בשפתיו". פירוש זה מתבסס על הגמרא בשבועות הנ"ל הקושרת את מוצא השפתיים עם נדיבות/גמירות הלב. השמירה על מוצא השפתיים איננו רק כלפי חוץ, היינו, קיום מה שאמרת (ואנשים אחרים שמעו ורואים), אלא גם כלפי פנים, היינו בינך ובין עצמך. שהרי מי יודע מה באמת היה בלבך ומחשבותיך? מוצא שפתיים צריך שיהיה תואם ומושווה עם המחשבה וכוונת הלב הפנימית. כך להלכה בהלכות תרומות ומעשרות והקדש וכך גם בהליכות יום-יום כשאדם אומר: לא אכנס לבית זה ואח"כ מסביר שהתכוון לבית אחר. וכבר הרחבנו בנושא המקביל [תוכו כברו](#) בפרשת תרומה. ומיטיבי לכת יעיינו בסוגיה בגמרא שבועות כו ע"ב, עליה מתבסס פירוש ברטנורא זה, בפרט שיטת שמואל שם.

¹³ כאתנחתא בין מקורות חז"ל, קפצנו לפרשן מקרא שבד"כ "הולך בדרכי" וגם ממנו לא מצאנו מזור למוצא שפתיים במובן הרחב. אבן עזרא כפשוטו המקרא מסביר שכל הפסוק מדבר ב"דבר שיש בו זכר לשם". אבל גם הוא מבחין, כחז"ל (או בעקבות חז"ל?) בין נדר ונדבה וקובע: "כי כל נדר נדבה, ואין כל נדבה נדר". נראה שהבחנתו נובעת מניתוח הלשוני של הפסוק והדואליות שיש בו בין נדר לנדבה ומהשאלה איפה יש לשים את האתנחתא בפסוק (הערה 8 לעיל). גם אם אין מזור בדברי אבן עזרא לשאיפתנו למוצא את 'ההרחבה' לציווי "מוצא שפתיך תשמור" (אולי מזור חלקי), עומדים נצבים דבריו הברורים: "אחר שיצא הדיבור, לא תוכל להשיבו". אולי פה יש רמז קטן למוצא שפתי האדם בכל דבר.

¹⁴ וכפירוש רש"י שם: "דמסתמא הכי קאמר: מוצא שפתיך קיים". אולי המילה "תשמור" הולכת לשני הצדדים.

¹⁵ וכפירוש רש"י שם: "שלא תאחר ... כל מקום שנאמר הישמר פן ואל - אינו אלא לא תעשה" (מנחות צט ע"ב). אך ראה דברינו [כי אם שמור תשמרון](#) ששמירה כוללת גם מצוות עשה - כל המצוות במשמע ואפילו המצווה התרי"ד! ראה שם.

¹⁶ שיכפו עליך, שיגרמו לך לעשות. ראה הביטוי: "גדול המעשה יותר מן העושה" (בבא בתרא ט ע"א).

¹⁷ עד כאן לשון מדרש ספרי. ה"תנו רבנן", המקור התנאי שהגמרא מביאה, הוא ספרי דברים בפרשתנו פיסקא רסה. הציטוט הוא בדיוק לפי נוסח הספרי שבידינו ולכן לא נחזור עליו. ולהלן נראה שמדרש ספרי זה הוא מקור מרכזי וחשוב לנושא שלנו.

¹⁸ בקטע שקצרנו 'מתקיפה' הגמרא את מדרש ספרי ומצביעה על שלל מקורות אחרים בתורה מהם ניתן ללמוד את הדינים המוזכרים בספרי. תשובת הגמרא היא בפרטי הדינים ובמקרים השונים המחייבים את תוספת הדרשה של הספרי. הדין היחידי שבספרי שהגמרא איננה שואלת עליו הוא הסיפא של המדרש - מצוות הצדקה - נדבה שאינה למקדש אלא בין אדם לחברו ולחברתו. ראה הסיוע שהתוספות בגמרא שם מביאים מהפסוק בישעיהו מה כג: "יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב". ורבא מלמד אותנו שהמחויבות לצדקה גדולה מהמחויבות לבית המקדש! ראה חידושי הריטב"א על סוגיה זו: "אלא ודאי בצדקה דשכיחי עניי בכל דוכתי והם צריכי לן בכל שעה, רמא רחמנא חיובא עליה לאלתר מכיון דקבליה עליה. שאם אתה קובע לו זמן מרובה, הרי עניי רעבים וסתמא שכך היה דעת הנודר ליתנו לאלתר. אבל קרבנות שרוב הנודרים לא שכיח להו מקדש וכהניג והוא ממון גבוה ואפשר להמתין ...". ראה דבריו גם בפירושו לגמרא קידושין כז ע"א: "... שאם מקבל עליו לעשות או לתת להקדש או לעניים ולכל דבר מצוה אפילו דבר שאינו ברשותו כופין אותו לקיימו וממשכנין עליו, כמו שכתוב מוצא שפתיך וגו' ... ומיעקב אבינו למדנו שכתוב בו וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. לפיכך המקבל עליו לתת לעניים דבר ידוע כופין אותו לקיימו אף על פי שאינו ברשותו בשעת הנדר". האם צדקה היא 'ההרחבה' של "מוצא שפתיך תשמור" גם לענייני חולין, גם לדברים שאינם בגדרי נדרים ושבועות? ראה דברינו [קום עלה בית אל](#) שהקב"ה מזכיר ליעקב את נדרו.

¹⁹ על מנת לחזק את דרשת הגמרא (הספרי) שמוצא שפתיך זו מצוות עשה, מביא תוספות סיוע מדברי משה לבני גד ובני ראובן, לאחר שכבר סיכם איתם את כל התנאים לפיהם יקבלו את נחלתם בעבר הירדן המזרחי: "והיוצא מפיכם תעשו". וכבר תמהו רבים וטובים על דברי תוספות אלה, מדוע הם מביאים סיוע מפרשת בני גד ובני ראובן, פרשה שנעשתה בתנאי ברור ומסוכם (שממנו לומדים הלכות תנאי רבות), ומדוע לא נזקקו לפסוקים פשוטים יותר. ראה למשל את דברי שפת אמת בגמרא ראש השנה שם: "האי קרא לא כתיב כלל גבי נדר רק בבני ראובן ובני גד שיקיימו דבריהם. וקשה דיותר הוי ליה להביא קרא דכל היוצא מפיו יעשה דכתיב בפרשת מטות בפרשת נדרים". ופלפלו בכך רבים וטובים.

והיוצא מפיכם תעשו – לגבוה. שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק. שמשא לא בקש מהם אלא "וונכבשה ואחר תשובו", והם קבלו עליהם "עד התנחל". הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו, וכן עשו.²⁰

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה צד

והמצוה הצ"ד היא שצונו לקיים כל מה שקבלנו על נפשנו במילת שבועה ונדר וצדקה וקרבו וזולת זה, והוא אמרו יתעלה (תצא כג) מוצא שפתיך תשמור. ואף על פי שכבר חלקו מילות זה הפסוק ושמו כל מלה ממנו לענין (ר"ה ו א), אמנם הכוונה המגעת מכל מה שזכרתי לך שמצות עשה הוא לקיים כל מה שיבטא האדם מחיוב על עצמו באי זה דבר שיהיה מן הדברים. והעובר עליו עבר מצות לא תעשה. והנה אבאר זה בזכרי מצות לא תעשה (קנז).²¹ ולשון ספרי: "מוצא שפתיך - מצות עשה", ואתה יודע שאין שום ענין יוצא מדבור מוצא שפתיך לבדו. ואמנם הכוונה מה שזכרתי לך: להבין פשטיה דקרא שצוה לעשות כל מה שהוציא בשפתו. והנה נכפל הציווי במצוה זו והוא אמרו (ראש פרשת מטות) ככל היוצא מפיו יעשה.²²

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה צד

כתב הרב: והמצוה תשעים וארבע שנצטוונו לקיים כל מה שחייבנו נפשותינו בדבור משבועה ונדריים וקרבו וזולת זה... ואולם המגיע מכל מה שזכרתי הוא, שמצוות עשה הוא קיום כל מה שידבר בו האדם מחיוב עצמו בדבר מן הדברים וכבר נכפל הלשון בזאת המצוה והוא אמרו ככל היוצא מפיו יעשה.²³ ואני אומר כי הרב בכאן כלל שתי מצות שהן חלוקות בדיניהם וענינם ועשאן אחת. כי הכתוב הזה מוצא שפתיך תשמור ועשית נאמר בענין מה שאדם מחייב נפשו לתת לשם האל יתברך...²⁴ ונתרבה להם בפסוק הזה עוד הצדקה ודרשו: "בפיך זו צדקה". אבל מה שחייב בו האדם את עצמו מדברי הרשות שקראו חכמים ביטוי, והוא שנדר או נשבע אוכל היום או לא אוכל אלך למקום פלוני או לא אלך, זה אינו נכנס בכלל מצות הכתוב הזה.²⁵

²⁰ המחויבות של בני גד ובני ראובן הייתה בשתי דרגות. האחת, לסייע בכיבוש הארץ, שבע השנים הראשונות, זו הייתה חלק מהתנאי שעשה איתם משה. השנייה, הם הוסיפו מרצונם גם את ליווי עשרת השבטים עוד שבע שנים של חלוקה והתנחלות איש במקומו, כמו שהם אומרים בפסוק יח שם: "לא נשוב אֶל־בְּתֵינוּ עַד הַתְּנַחַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחְלָתוֹ". על תוספת זו מצוה אותם משה: "והיוצא מפיכם תעשו". ראה פירוש אור החיים על הפסוק שביד אחת חולק על רש"י וקובע שזה כן היה חלק מהתנאי: "והיוצא מפיכם תעשו. הכוונה במאמר זה שלא יבינו שהחליט להם מאמר בנין הערים וגו' על כל פנים, אלא תנאי הוא הדבר". אך ביד השנייה מסכים לדרך הזו ואומר: "ותמצא שלא התנה עליהם משה אלא עד שנכבשה ולא עד שנחלקה כאמור במאמר התנאים, לומר שאין תנאי זה מעכב אלא לקיים היוצא מפייהם". כל זה עדיין "לגבוה" כפי שאומר רש"י ובגדר נדר ברור. אבל אפשר להציע שכיוון שמשא בעצם הסכים ש'בינתים' יבנו להם בני גד ובני ראובן גדרות צאן וערים להושיב בהם את טפם ונשותיהם, ובהכרח גם חיל משמר מסוים (ראה סוף פרק לב בספר במדבר), אם כן, באמת התנאי לא התקיים ואין דרך חזרה. האם יפוקו הערים שבנו אם לא יתקיים הנדר? האם יוותר עם ישראל על כיבושים שכבש? לא באמת נתקיים כאן הכלל "תנאי קודם למעשה". ראה הפסוקים החותמים את פרשת מטות, בפרט מפסוק לג בפרק לב: "וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה לְבָנֵי גֵד וּלְבָנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי שֶׁבֶט מְנַשֶּׁה בֶן יוֹסֵף אֶת מַמְלַכַת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וכו'". מה אם כן נשאר? נשארה המחויבות שלהם לשאר השבטים! אחרי שהסכים משה להקמת 'הבתים הזמניים' של בני גד ובני ראובן, ידע היטב שאין דרך חזרה ומה שנשאר זו מחויבותם לקיים את מוצא פיהם. אולי לכן בחר תוספות דווקא בפסוק זה.

²¹ בדבריו במצוות לא תעשה קנז, לא יחל דברו, מתמקד הרמב"ם באי קיום נדר או התחייבות דומה לנדר: "כגון שידור לבדק הבית או לצדקה או לבית הכנסת והדומה לו". אבל כאן, במצוות העשה: "מוצא שפתיך תשמור" הוא מרחיב לכל מוצא שפתיים.

²² דברי רמב"ם אלה, הם יסוד מוסד להרחבת הציווי "מוצא שפתיך תשמור ועשית" שבפרשתנו, גם לכל דיבור, הבטחה, קבלת התחייבות וכו', גם אם לא למקדש ולהקדש, גם אם לא בתורת נדר, גם בענייני חולין. הרי מהדיבור עצמו עוד לא יוצא שום דבר (להוציא תרומה, קידושין וכו'), אז מה כאן השמירה? איך שומרים על הדיבור? ע"י קיום הדבר שהוצא מהשפתיים. אחרי כל מה שלמדו חז"ל מהפסוק הזה, אין הפסוק יוצא מידי פשוטו, אומר הרמב"ם, ומסתמך על מדרש ספרי שהזכרנו בהערת השוליים (18) על הגמרא בראש השנה. (אך יש לשים לב שרמב"ם מפריד בין הספרי והגמרא בראש השנה). הוכחה נוספת לדברי רמב"ם היא הכפילות עם הפסוק בפרשת הנדריים בתחילת פרשת מטות: "לא יחל דברו כְּכֹל־הַיֵּצֵא מִפִּי וְעָשָׂה". אם חזרה התורה בפרשתנו ואמרה שוב במילים דומות: "מוצא שפתיך תשמור", משמע שיש לכך משמעות גם בהתחייבויות שאינן בגדרי נדריים.

²³ עד כאן ציטוט דברי רמב"ם ע"י רמב"ן. שים לב לדברים הברורים, בלשון שונה מהנוסח של רמב"ם לעיל: "קיום כל מה שידבר בו האדם מחיוב עצמו בדבר מן הדברים".

²⁴ "חייבי הדמים והערכין והחרמים וההקדשות והחטאות והאשמות ועולות ושלמים צדקות וכו'", שעוברים עליהם בבל תאחר.

²⁵ רמב"ן חולק על ההרחבה שעושה רמב"ם לפסוק שלנו ועל 'ערבוב הדברים'. בהמשך דבריו הוא מציין את ההבדל בין דברי הרמב"ם כאן, במצוות העשה, בה, לפי דעתו (של רמב"ן): "דברי הרב מעורבבים", ובין דבריו של הרמב"ם במצוות הלא תעשה, עליהם אומר רמב"ן: "אבל במצות קנ"ז מלא תעשה חזר וזכר, אלא שחייב שם בנדרי גבוה בשלשה רגלים משום בל תאחר ומשום בל יחל מן הלשון הזה השנוי בספרי". פורמלית, הוויכוח בין רמב"ם לרמב"ן הוא על הבנת לשון מדרש ספרי הנ"ל, אבל עניינית נראה שהוויכוח הוא על עצם ההרחבה של ציווי התורה "מוצא שפתיך תשמור ועשית" להתחייבויות וקבלת דברים מעבר לנדריים ושבועות. רמב"ם מרחיב (אבל לא ביד החזקה, רק בספר המצוות, ראה הלכות נדריים פרק א הלכה ד שם מוזכר "מוצא שפתיך", וראה הלכות דעות פרק ב הלכה ו ופרק ה הלכה יג שם משתמש רמב"ם בביטויים אחרים) ורמב"ן, משום מה, לא מוכן להרחבה זו. וכבר הרחיבו נושאי כלי הרמב"ם (משאת המלך, מגילת אסתר ואחרים) להשיב על טענותיו של רמב"ן וקצרה יריעתנו מלכלול את דבריהם (ראה [שיעור של הרב אברהם שפירא בנידון](#) באתר ישיבה). רק נפנה לספר החינוך מצווה תקעה (תקמו בנוסח שעוועל) שבד"כ נוטה לדרכו של הרמב"ם, אך כאן הוא מביא את דברי הרמב"ן באריכות ונראה שמסכים איתו. אבל רק מוסיף משפט קצר משלו או כמחווה לרמב"ם: "אבל ראוי לכל מי שחננו האל דעת, לקיים כל דבריו".

רבי בחיי בן אשר דברים פרק כג כד²⁶

מוצא שפתיך תשמור ועשית. על דרך הפשט יחזור לנדר, שהרי הזהיר בלא תאחר ... ומן הראוי שיאמר: "כי תדור נדר ועשית כאשר נדרת ולא תאחר לשלמו", ולכך יאמר: מוצא שפתיך, שהוא הנדר, תשמור ועשית אותו כמו שנדרת לה' אלהיך בנדבת לבך, וכאשר דברת בפיך. כלומר, אל יפול דבר ארצה מכל מה שהסכים בלבו והוציא בפיו ...²⁷

וע"ד המדרש: מוצא שפתיך תשמור ועשית, מוצא שפתיך, זו מצות עשה, תשמור זו מצות לא תעשה, ועשית, אזהרה לב"ד שיעשוך. כלומר "ועשית" בעל כרחך, אם הם נדרי מזבח, כגון קרבנות, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ...²⁸

וע"ד הקבלה: מוצא שפתיך, כנגד פי ה', וזהו החיוב המוטל על האדם לקיים ככל היוצא מפיו ...²⁹ אבל פעם אחת אינו שבועה אבל הוא חיוב לקיים דברו, ומזה אמרו (ב"מ מד א) על כל מי שחוזר בדבורו שמקבל עליו "מי שפרע". ועוד שאנחנו בניס למקום ונתקדשנו בברית הפה המכוון באמצע בין עשר אצבעות ידים, ובברית מילה בין עשר אצבעות רגלים ... וכן בחר בפה להללו ולשבחו כי הוא הכלי לשבח בו שם קדשו וזהו: (ויקרא כב לב) "ולא תחללו את שם קדשי", אזהרה שלא לחלל ברית הפה העשוי להלל בו שם קדשו. וכן אין ראוי לנו לחלל שפתינו ולא לשקר באחד מן הבריתות, כענין שאמר הכתוב: (תהלים מד, יט) "ולא שקרנו בבריתך".³⁰

של"ה פרשת כי תצא תורה אור

הרי נתבאר בפרשה זו קדושת הגוף וקדושת דמים, והמובחר מקדושת הגוף הוא קדושת הפה, כי בזה נבדל האדם מבעל החי, ונקרא חי מדבר, וכתוב (בראשית ב ז) 'ויהי האדם לנפש חיה', ותרגום אונקלוס לרוח ממללא. על כן צריך האדם לקיים ככל היוצא מפיו, שנאמר (דברים כג, כד) 'מוצא שפתיך תשמר'. ואף על פי שזה נאמר אצל נדר, וזהו לאזהרה יתירה, מכל מקום אמור הוא גם כן לכל דבר.³¹

תשובות והנהגות כרך ב סימן תעו³²

נהגו אצלנו בשעה שכל אחד עולה לתורה ונודב לקהילה לומר המלים: "בלי נדר מתנה", והטעם כדי שלא להכשיל באיסור נדר את הנודרים ולא משלמים. אבל לדעתי גם בזה לא יצאנו מידי מכשול. שורש הדבר דאף שאם אמרו בלי נדר לכאורה אין כאן שום התחייבות ... מ"מ התחייבות לצדקה יש כאן, ואין בדבריו אלא

²⁶ יש להבדיל בין **רבי בחיי בן אשר אבן חלואה**, סרוגסה ספרד מאות 13-14, מתלמידי הרשב"א, פרשן מקרא, ובין רבינו בחיי בן יוסף אבן פקודה בעל חובת הלבבות, סרוגסה ספרד שקדם לו במאתיים שנה לערך. להלן נקפיד לכנותו רבי בחיי בן אשר.

²⁷ פשט הפסוק הוא ברור ומוכן (ראה פירוש אבן עזרא לעיל). החידוש של רבי בחיי בן אשר הוא שפסוק כד חוזר לפסוק כב. ראה הפסוקים לעיל. בעצם, אומר רבי בחיי, על פי הפשט, "מן הראוי שיאמר" ויאחד את שני הפסוקים! ביטוי קצת נדיר לפרשן מקרא. ועכ"פ, השווה דברים אלה "על דרך הפשט" עם דברי הרמב"ם לעיל: "להבין פשטיה דקרא שצוה לעשות כל מה שהוציא בשפתי". כפילות הפסוקים והחזרה של פסוק כד על דברי פסוק כב, הם הם הראיה להרחבה, יאמר הרמב"ם, ואין לאחדם.

²⁸ זה מדרש ספרי והגמרא בראש השנה שהבאנו לעיל.

²⁹ בקטע שקיצרנו מביא רבי בחיי דין מיוחד מהגמרא בשבועות לו ע"א שבאמירה כפולה: לאו, לאו, או: הן, הן, יש דין של שבועה.

³⁰ על דרך הקבלה, היא דרך הסוד, אבל מתחילה בדין בגמרא שבועות, מרחיב גם רבי בחיי בן אשר את ההקפדה על מוצא שפתיים. את דבריו אלה אפשר להרחיב עוד עפ"י הגמרא במועד קטן יח ע"א על הברית הכרותה לשפתיים (ופלא שהוא לא מביא גמרא זו). מוטיב זה, המדגיש את כח הדיבור ואת קדושת הדיבור שניתנו לאדם ומבדילים בינו ובין שאר היצורים החיים, מצוי ברבים מספרי המחשבה והמוסר. ראה למשל ספר החינוך מצוה רלא (בדין מקלל): "שמנענו השם מהזיק בפינו לזולתינו כמו שמנענו מהזיק להם במעשה. וכעין ענין זה אמרו זכרונם לברכה [מועד קטן יח ע"א] ברית כרותה לשפתיים, כלומר שיש כח בדברי פי אדם. ואפשר לנו לומר לפי עניות דעתנו, כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני, וכמו שכתוב [בראשית ב ז] ויפח באפיו נשמת חיים, ותרגם אונקלוס לרוח ממללא, נתן בה כח רב לפעול אפילו במה שהוא חוץ ממנה". ובספר חובות הלבבות שער ב - שער הבחינה פרק ה: "והלשון קולמוס הלב ושליח המצפון, ולולא הדבור לא היה לאדם צוות בחברו, והיה כבהמה. ובדבור יראה היתרון בין בני אדם, ובו תהיה ברית כרותה ביניהם ובין האלהים ועבדיו, ובדבור ישוב האדם מעוונותיו ויבקש כפרת עונותיו, והוא הראיה הכי חזקה על חשיבות האדם וגריעותו". לדיבור שלילי חו"ח יש כח הרסני. אבל גם דיבור חיובי הוא בבחינת ברית ואם הוא נזרק לחלל העולם ואין מאחוריו כיסוי ומעשה הוא בבחינת חילול הברית. חילול הברית הראשונית בין הקב"ה שנתן לאדם את כח הדיבור.

³¹ השל"ה מצטרף אף הוא לדברים הנ"ל, אך שים לב איך הוא מעגן אותם בפסוקי הפרשה. נכון שהתורה מתחילה בקדושת דמים וקדושת הגוף הקשורים לעבודת המקדש, אבל המשך הדברים על "מוצא שפתיך" בא לומר שיש קדושה גבוהה משניהם והיא קדושת הפה. והמשך דבריו שם: "כי דיבור החיצוני נמשך מדיבור הפנימי, לשון שהקדוש ברוך הוא ומלאכי השרת משתמשים בה. ובלשון הזה משתמש השם יתברך עמנו, כמו שנאמר 'וידבר ה' וגו', וכתוב 'לאמר', אזהרה לנו שיהיה בנו האמירה הפנימית מצד נשמותינו שהוא חלק אלוה ממעל". ראה גם פירושי שפת אמת במספר שנים על הפסוקים בפרשתנו.

³² הרב משה שטרנבוך. נסיים בדברי תורה ליטאיים.

להצילו מאיסור נדר. אבל לא פטר עצמו מהתחייבות דכל היוצא מפיו יעשה ... והוא הדין לצדקה אם נודב בלי נדר אף שאין איסור נדר מ"מ יש כאן התחייבות ... יש כאן חובת מוצא שפתיך תשמור.³³

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: התמקדנו בפסוק "מוצא שפתיך תשמור" וניסינו לבחון את הרחבתו מעבר לנדרים ושבועות, בפרט נדרים ושבועות לגבוה, אל מחויבויות יום-יומיות של האדם לקיים את דבריו. אפשר שמרבית הראשונים והאחרונים אינם מרחיבים, משום שיש ציוויים ומאמרי חז"ל רבים בנושא הרחב של שמירה על מוצא הפה וקיום הבטחות, כגון: "שארית ישראל לא יעשו עוולה" (פסוק בצפניה ג ג), "שיהא הן שלך צדק" (בבא מציעא מט ע"א), "שלא יהא אחד בפה ואחד בלב" (שם), "מי שאינו עומד בדיבור" (גם שם), "שיהא תוכו כברו" (דברינו בפרשת תרומה) ועוד.

³³ והוא מוסיף שם: "והוריתי לגבאי הקורא בנוסח "מי שבירך" שלא יאמר "בעבור שיתן" אלא יאמר "כשיתן". יתנו – יתברכו. עד אז ה"מי שברך" תלוי ועומד. מקור אחרון זה מוקדש לכל הגבאים ולכל העוסקים בצרכי ציבור באמונה ולקהל העולים לתורה.